

633.76

847

ԱՐՆԱՆԱՅԱՆԻ ԿԱՄՊԱՆԻԱ

ՕՐԵՄՐ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՄ ԿԱՄՊԱՆԻԱ

ՊԻՏ. 2 1068

ԺԽԱԽՈՏԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԿԱԶՄԵՑ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍ՝
 1924. 4. ՄԵԼԻԿ-ՇԱՀՆԱԶԱՐՅԱՆ

633.7

Մ-50

ՊԵՏՅՐԱՏ
 ՑԵՐԵՎԱՆ

1.9.3.1

33.7
-50

30 JUL 2010

ՀՍԽՀ ՀՈՂԺՈՂԿՈՄՍ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՍԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
№ 18 (109)

Ծ Խ Ա Խ Ո Տ Ի
Մ Շ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ը

ԿԱԶՄԵՑ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍ՝
Կ. Կ. ՄԵԼԻԲ-ՇԱՀՆԱԶԱՐՅԱՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ-1984

19.393

ՊԵՏՏՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ 1495
ՊԱՏՎԵՐ 141
ԳՐԱՌԵՊԿԱՐ 6148 (Բ)
ՏԻՐԱԺ 6000

43567.63

ԺԽԱԽՈՏԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Անդրկովկասում մշակվող ծխախոտի գլխավոր տեսակներ են՝ տրապիզոն, սամսոն, դյուբեկ, բաֆրա և այլն, վորոնք թե ներքին և թե արտաքին շուկայում մեծ արժեք ունեն և առաջնակարգ տեղն են բռնում:

Ծխախոտի մշակությամբ պարապող կոլ-
խոգները, արտեղները կամ այլ հիմնարկու-
թյունները պետք է աչքի առաջ ունենան շր-
ջանի հողային եկլիմայական պայմանները:
Նոր տեսակ սերմ ցանելուց զգուշ լինելու
լի-
նել. փոքր տարածության վրա մի յերկու տա-
րի փորձ անելուց և հաջողությունը տեսնելուց
հետո ընդարձակ տեղ տալ:

Ծխախոտի տեսակը ընտրելիս, պետք է աչքի առաջ ունենալ և չուկայի պահանջը, ծխախոտի արժեքը, վորը կախումն ունի նրա գույնից, լավ ու համահավասար վառելուց քիչ և սպիտակ մոխիր թողնելու հատկությու-
նից և նրա թրմատից (հոտավետությունից) :

Բարձր գնանոց լավ ծխախոտը ստացվում
է լավ մշակված հողերում, մորտեղ ամառվա

միջին տաքութիւնը 25 աստիճանից պակաս
չէ: Ծխախոտը լավ աճում և զարգանում է այն
տեղերում, վորտեղ հասունանում են խաղողը,
յեղիպտացորենը, բամբակը, այն է՝ ծովի մա-
կերեւիւթից մինչեւ 4000 վտանաչափ բարձ-
րութիւնն ունեցող վայրերը:

1. Ի՞նչպիսի հողեր են պետք ծխախոտի
մշակութեան համար:

Թեև ծխախոտը կարող է աճել ամեն մի
տեսակ հողի մեջ, բայց ամեն մի հող ընդու-
նակ չէ նրան այն հատկութիւնները տալու,
վորոնք պահանջվում են նրանից: Դրա համար
եւ պետք է ընտրել այնպիսի տեղ, վորը հար-
մար լինի հողի կազմով, իր տեսքով և վոր գըլ-
խավորն է ապահովված լինի ջրով:

Բարձր տեսակի ծխախոտ ստանալու հա-
մար, պետք է աչքի առաջ ունենալ հողերի այս
ու այն հատկութիւնները:

Ա. ավազախտն հողերը, վոր խառն են լի-
նում սևահողի, բուսահողի, կավի, կրի, մանր
քարերի հետ և կազմում են հողի $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ մասը,
գրանք իրենց փխրուն լինելովը թե շատ ջուր են
ներս ծծում, թե ավելորդ ջուրը գոլորշիաց-
նում: Այդպիսի հողերում ստացվում է միջակ
մեծութեամբ, բարակ և յուղոտ տերեւներ, բաց
գեղնազուն գույնով և լավ արամատով: Այդ-
պիսի հողերում քառ ծխախոտը ծխելուց ճեր-
մակ կամ բաց դորշազուն մոխիր է տալիս:

Յեթե ավազախտն հողի մեջ կավը, բու-
սահողը քիչ է, նա փխրուն լինելով, խոնավու-

թեյան պակասութիւնից չորանում է և նրա վե-
րի շերտի ավազը քամիներից քշվելով, տերե-
ւները կտրատվում են կամ փոշիով ծածկվում:
Այդպիսի հողերը պետք է քամիներից պաշա-
պանվեն ու ջրի կողմից եւ ապահովված լինեն:

Բ. Սևահողա-կավային հողերը ծանր են,
նրանցում ծխախոտը աճում է զորեղ կերպով,
տերեւները լինում են խոշոր և հաստ ջղերով.
բույսը ուշ է հասնում և տալիս է մեծ քերք,
բայց ծխախոտը ստացվում է կոպիտ և այն վոչ
լավ համ ու հոտով. յեթե սկզբում նա ունեցել
է գեղին կամ բաց կարմիր գույն, հետո նա
կորցնում է, կարմիր կամ դարչինի գույն ստա-
նում:

Գ. Կավային հողերում ծխախոտը լավ է
բանում և աճում, բայց իր հատկութիւնով
ստոր է ավազախտն և ավազա-սևահողերում
բանող ծխախոտից: Ծանր կավային հողերի
պակասութիւնը նրա մեջն է, վոր յերկար ժա-
մանակ իր մեջ պահում է ծխախոտի համար ա-
վելորդ խոնավութիւնը և յերբ չորանում է,
շատ դժվարութեամբ է անձրեւաջուրը ներս թա-
փանցում և բույսի արմատները նրանից չեն
ողտվում, մանավանդ քամիների ժամանակ
և տաք յեղանակին, յերբ ջուրը խորը չանցած
չուտով գոլորշիանում է, բացի այդ, կավային
հողերը կպչուն են դառնում ջրելուց և անձրե-
ւներից թրջվելուց, չորանալուց դժվարացնում
են շիթիլի փոխադրելը, փոցիւնը, բուկը ւրց-

նելը և մոլախոտերը փչացնելու աշխատանքները:

Դ. Բոլորավիճ անպետք են և անձեռնտու ծխախոտի մշակութային համար այն հողերը, վորոնք ընկած են խոր, ցածադիր տեղերում, դետերի, լճերի յեզերքին և աղային (շորաբլուխ) են, թեկուզ այդ հողերը լավ հատկություն ունենան:

1. ՏԵՂԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ծխախոտի ընտիր տեսակների մշակութային համար պիտի ընտրել քիչ պարարտ ու փուխը հողեր: Շատ ծանր կավային, ինչպես և ավաղային կամ քրեճոտ հողերն անպետք են ծխախոտի համար: Ծանր կավային հողերից ստացված ծխախոտը վատ է ծախվում, ավաղային հողերից չնչին բերք է ստացվում:

Ծխախոտի տեղը քամիներից պաշտպանված և արևահայաց պետք է լինի: Սաստիկ քամիներից տերևները ճոթոտվում են, իսկ չվաք տեղերում ուշ են զարգանում և կանաչ մնում:

Չառիվայր տեղերում ծխախոտ մշակելուց պետք է զգուշանալ վոր շատ թեքություն չունենան, վորովհետև ամառը հեղհեղների ժամանակ կարող է ծխախոտի մի մասը քերվել տարվել, յեթե պաշտպանված չլինի: Լավ զառիվայր է համարվում ծխախոտի համար դեպ հարավ ընկածը, հետո արևմտյան և արևելյան կողմն ընկած թեքությունները: Այդ զառիվայր

երբը արևից լավ տաքանում են և ծխախոտը նրանց վրա լավ հասունանում է:

Պետք է խույս տալ հյուսիսային կողմ ընկած զառիվայրերից, վորովհետև նրանց վրա ծխախոտի ամելությունը դանդաղ և դնում, վորի պատճառով ծխախոտը կարող է աշնանային ցրտերին յենթարկվել և իր լավ վորակը կորցնել:

Հարթ տեղերում, ցանքատեղի շուրջը, պետք է առուներ, ակոսներ բանալ, վոր ջրեր չկանգնեն:

2. ՑԱՆՔԱՓՈՒՈՒԹՅՈՒՆ

Ծխախոտը չի կարելի մի քանի տարի շարունակ միևնույն տեղում մշակել, դրանից ուժասպառ է լինում հողը, սնունդի պակասությունից վատորակ բերք է ստացվում: Հողի պարարտացնելը, ճիշտ է, ծխախոտի բերքը շատացնում է, բայց նա առաջվա լավ հատկությունները լիովին չի պահում: Ներկա պայմաններում, յերբ ծխախոտի մշակությունը կոլխոզների ձեռքն է անցել, ցանքափոխության վրա պետք է ուշադրություն դարձնել և ծխախոտին իրրե թանգարժեք բույսի, բամբակից հետո առաջնակարգ տեղը տալ:

Ծխախոտը լավ է խոտաբույսերից հետո ցանել, կարելի յե հացաբույսերից հետո ցանել: Ուժասպառ հողերում ծխախոտը կարելի է ցանել լոբետեսակ բույսերի ցանքից հետո խամ մնացած տեղում:

3. ՀԱՄԱՐ ՀԵՐԿԵ

Ծխախոտի մշակութիւնն համար հողի պատ-
րաստութիւնը առաջին եակն գործողու-
թիւնն է:

Ծխախոտի համար աշնանը հողը 5-6 վեր-
շով խոր պիտի հերկել պարարտացնելու
դէպքում մոտ 3 վերշով խոր գոմաղբը հողի
տակ մտցնել, մի հեկտարին 1200 փութ և թող-
նել մինչև դարնան: Յեթե հողը աշնանը հերկ-
ված է, բավական է դարնանը բազմախոտանի
դութանով նորից յերեսանց հերկել, փոցխել և
նրա վրա սածիլը (շիթիլը) փոխադրել:

Յեթե ծխախոտի ցանքատեղում հաջորդ
տարին ել պետք է նորից ծխախոտ ցանվի, ա-
մենից առաջ պետք է տերևը քաղելուց հետո,
ծխախոտի ցողունները հավաքել հետո 3-4 վեր-
շով խոր հերկել: Գարնանը շիթիլը փոխադրե-
լուց մի ամիս կամ 2 շաբաթ առաջ հողը յերկ-
րորդ անգամ հերկում են ու փոցխում: Յեթե
հողը խճոտ է, մանր քարերով, թույլ բերք է
ստացվում:

4. ԾԻՍԽՈՏԻ ՀՈՂԻ ՊԱՐԱՐՏԱՅՈՒՄԸ ՅԵՎ ՔԱՆԱԿԸ

Ուժասպառ հողերը պարարտացնում են թե
նրգանական պարարտացուցիչ նյութերով և թե
հանքային:

Որգանական պարարտացուցիչ նյութերն
են՝ գոմաղբը, բուսահողը, կոմսյոսը, լորիա-
ծաղիկ բույսերը, վիկան և այլ խոտեղենը:

Ծխախոտի ցանքատեղը պարարտացնելու

համար պետք է գործադրել վոշ թե թարմ գո-
մաղբ, այլ հնացածը, քայքայվածը, թարմ
գոմաղբով առաջին տարին պետք է պարար-
տացնել հացաբույսերը և հետո միայն ծխա-
խոտին տեղ տալ, թարմ գոմաղբից ծխախոտը
գորեղ թվեր է ձգում, բայց դրանից կարող է
նրա հատկութիւնը վատանալ:

Որգանական պարարտացուցիչ նյութերը
ոգտակար են վոշ միայն իրենց սննդատու նյու-
թերով, այլև նրանով, վոր հողի մեջի բուսա-
հողը շատանում է և դրա հետևանքով նրան լա-
վացնում, հողը վերականգնում է իր պտղատը-
վութիւնը, նա լավ սրահում է խոնավութիւ-
նը, վորով ծխախոտը թե լավ է աճում և թե
չորութիւնն դիմանում:

Մի հեկտար տեղին կարելի է տալ 18 տոնն
և ավելի (1200 փութ) գոմաղբ: Գոմաղբով պա-
րարտացնելը, յեթե նա հնացած է, չի վնա-
սում ծխախոտի հատկութիւնը, այլ ընդհա-
կառակն, լավացնում է նրան: Մեծ քանակու-
թեամբ գոմաղբ մտցնելը նույնպես վնասում է
ծխախոտի հատկութիւնը, ինչպես շատ բորակ
և ուրիշ ազոտային պարարտացուցիչ նյութեր
մտցնելուց:

Այն շրջաններում, վորտեղ վոշխարի, այ-
ծերի հոտեր կան, կարելի չէ ոգտվել և նրանց
աղբով:

Սնդատու նյութերից ծխախոտի, ինչպես
և մյուս բույսերի համար կարևոր է վոր հողը
ունենա փոսփոր, ազոտ և կալի: Փոսփոր ունե-

ցող հանքային պարարտացուցիչ նյութերից գործադրվում է սուպերֆոսֆատը, թոմասլաբը, իսկ ագրոտային նյութերից՝ կիրազոտը, բորակը և ծծմբաթթվային ամոնիւն, կալիականից—ծծմբաթթվային կալին: Բայց ամենից զգալի յե լինում ծխախոտի համար հողի մէջ ֆոսֆորի և ազոտի պակասութիւնը: Ֆոսֆորային պարարտացուցիչ նյութերը, յեթե չափից ավելի են լինում հողի մէջ, ծխախոտին չեն վնասում, այնինչ ագրոտային նյութերը, չափից ավելի լինելուց, ծխախոտը վնասում է նրանով, վոր նա շատ զորեղ աճելութիւն է սնենում ի վնաս իր հատկութեան: Այդ յերկու նյութերի՝ ֆոսֆորի և ազոտի պակասութիւնից բերքը փչանում է: Ինչ վերաբերում է կալին, շատ դեպքերում հողի մէջ նա բավական քանակութեամբ է լինում, ֆոսֆորային և ագրոտային պարարտացուցիչ նյութերի հետ խառնելով նա լավացնում է ծխախոտի հատկութիւնը և նպաստում ծխելուց նրա հեշտ վառվելուն: Հողի մէջ շուտ կալին ծխախոտին վնաս է տալիս:

Ի՞նչ քանակութեամբ հանգային պարարտանյութ տալ: Մի դեպքատին տեղին (1,1 հեկտարին) տալիս են 1, սուպերֆոսֆատ մինչև 20 փութ (337 կիլո) և 2, կիրազոտ և ծծմբաթթվային ամոնիւն՝ 5-6-ական փութ (80-100 կիլո):

5. ՍԵՐՍԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՄԻ ԴԵՍՅԱՏԻՆ ՏԵՂԻ ՎՐԱ ՇԻԹԻԼՆԵՐԻ ՅԵՎ ՍԵՐՍԻ ՔԱՆԱԿԸ

Ինչպես ամեն մի բույսի սերմ, այսպես էլ ծխախոտինը, մի քանի տարի շարունակ սերմնուց հետո փոխում է իր հատկութիւնը և դնալով վատանում: Այդ պատճառով ամեն տարի պիտի ընտրութիւն անել, թիփ վրայի առաջին ծաղիկները թողնել մինչև նրանց լավ հասունանալը և հետո հավաքել, քսակի մէջ ածել չոր, և մկներից ազատ տեղում պահել: Յանելու համար պիտի գործածել վոչ հին քան 3-4 տարւա սերմ:

Մի դեպքատին (1 հեկտ.) տեղի վրա չորս վերջով թուփը թիփից հեռու և չարքը չարքից 12 վերջով, ծխախոտ ցանելու համար կհարկավորվի 110,000 չիթիլ: Խոշոր տերևներ ունեցող տեսակները—սամսոն, տրապիզոն հեռու-հեռու պիտի ցանել, իսկ մանրերը՝ մոտ-մոտ: Կրիմում դյուրեկի չիթիլները ցանքատեղում տնկում են մի հեկտարի վրա 200,000 հատ, տրապիզոնին տեղ են տալիս մինչև 50,000 չիթիլ, իսկ սամսոնին՝ 60—80,000 հատ:

Շիթիլանոցում մի քառակուսի սաժեն (4 1/2 քառ. մետր) տեղում ցանում են 90 %-ը ծիլ տվող լավ սերմ 1 գոլոտնիկ (4 դրամ), կամ մի թեյի գդալ: 110,000 չիթիլ ստանալու համար պետք է տաք կամ կիսատաք ջերմանոցը 10 քառակուսի սաժեն (45-57 մետր) տարածութիւն ունենա:

Սերմը խիստ չպետք է ցանկել, քրտնից չի-
թիլը յենթարկվում է զանազան հիվանդու-
թյունների և փչանում: Սերմը ցանում են չար
կամ առաջուկ թրջած ծլեցրած տեսքով:

Ձոր սերմով ցանկելու առավելությունը
նրա մեջն է, վոր ավելի դիմացկուն է զանազան
պառուհարների դեմ քան ծլեցրած սերմը, մի-
ակ պակասությունը նրա մեջն է, վոր 7-10 որ
առաջ պետք է ցանկել, քանի վոր մոլախոտերը
չուտ են յերևում, քան ծխախոտի դուրս դալը:

Սերմը ծլեցնելու համար թրջում են և Ֆը-
լանելի, կամ ուրիշ նոսր կտորից չինած տոպ-
րակի մեջ ածում, դու ջրի մեջ մի քանի անգամ
կոխում, հանում և տաք տեղում պահում: Ու-
րախն 2—3 անգամ սերմն չուտ են տալիս
և յեթե առաջակը չորացել է, նորից թրջում
են: Ձորս հինգ որից սերմը ուռչում է, ճերմակ
ծիլ դուրս դցում: Ահա այդ ժամանակ առանց
հետաձգելու պետք է չիթիլանոցում շալ տալ:
Սերմը ձգում են մարտի կեսից, մոր մայիսին
չիթիլը պատրաստ լինի:

6. ԾԽԱՆՈՏԻ ԾԻԹԻԼԱՆՈՑՆԵՐԸ ՅԵՎ ՏԵՂԸ

Ծխախոտի մշակության ժամանակ չիթի-
լանոց ունենալը անհրաժեշտ է, վորպեսզի չի-
թիլները ցանքատեղ փոխադրելուց հալածար
զարգացած լինեն, առողջ և միատեսակ:

Շիթիլանոցի տեղը պետք է արևից յույս և
տաքություն ստանա ամբողջ որը. նա պետք է
պաշտպանված լինի մանավանդ հյուսիսային

ցուրտ քամիներից և ջրելու կողմից ապահով-
ված: Ցանկալի չէ չիթիլանոցը աղբակույտե-
րից, գոմարից հեռու լինի, վորոնց տակը
արջնուկը (իշխառունջը) բուսն է դնում,
բաղմանում և չիթիլներին վնաս տալիս:

Յ. Հայաստանում չիթիլանոցի համար կա-
րելի չէ պտտրաստել հասարակ կիսատաք ջեր-
մոցներ: Դրա համար հողը փորում են 4¹/₂ վեր-
շուկ (20 սանտ.) խորը փոսեր չինում, նրա մեջ
լցնում են առաջուկ թրջած ծղտա, ձիու աղբի
հետ խառնած, վորով կոխ տալիս, ծխոտի վր-
այից 2 ու կես վերշուկ (10 սանտ.) սովորա-
կան հող ածում, արորում, հին փամբ գոմաղ-
բով պարաշտացնում և դրա վրայից ել 1 վեր-
շուկ բուսահող ավելացնում՝ ավազի հետ խա-
ռն: Ձերմոցների լայնությունը սովորաբար
լինում է 1¹/₄—2¹/₄ արշին (90—160 սանտիմե-
տրը), իսկ յերկայնությունը 7—12 արշին ավե-
լի, նայած տեղի հարմարության:

Ձերմոցների կողքերին կարճ ցիցեր են
անկում, պատերի բարձրությամբ տախտակով
կամ դամբիլով հյուսում, ցցերի վրա քեյկա-
ներ պնդացնում աղակյա չղանակներ դնելու
համար կամ փոռոցներով ծածկելու: Ձերմոցնե-
րը ըստ յերկայնության պետք է ուղղություն
տալ արեւիկից դեպի արիվմուտք. հյուսիսա-
յին պատը հարավային պատից քիչ բարձր լի-
նի, վոր ծածկոցը թեք դիրք ունենա տնձրե-
վաջրին հոսանք տալու:

Ցուրտ ջերմոցները կիսատաք ջերմոցնե-

ըից տարբերվում են նրանով, վոր տաքացնելու համար ծղոտ կամ գոմաղբ չեն գործադրում. ոգտվում են միայն արևի տաքությունից, այդպիսի շիթիլանոցները վաղահաս շիթիլ ստանալու համար քիչ հուսալի յեն քան կիսատաքը: Ավելի քիչ հուսալի յեն հասարակ ածուները, առանց վորեւե պատերի:

Կիսատաք շիթիլանոցի ապակյա շրջանակը լինում է մի սաժեն յերկայն (213 սանտ.) և $1\frac{1}{2}$ սաժեն (106 սանտ.) լայն: Ապակյա շրջանակներով ծածկոց չունենալու գեպքում, ջերմոցները գիշերը ծածկելու և ցերեկը սաստիկ ցրտերից պաշտպանելու համար գործ են ածում ծղոտից կամ դամիչից գործած փուռոցներ, խսիրներ:

7. ՍԵՐՄԻ ՑԱՆԵԼԸ ՅԵՎ ՇԻԹԻԼԱՆՈՑԻ ԽՆԱՍՔԸ

Սերմը ցանում են շիթիլանոցում. յերբ նկատում են, վոր միջի հողը սկսել է տաքանալ նրան փխրացնում են, նորից սեահող կամ բուսահող չաղ տալիս, հավասարեցնում, ջրում և սերմի մեկին 15 ավաղ խառնած, չաղ տալիս, հետո խախալով կես մատնաչափ հստոտությամբ պարարտ սեահող մաղում վրան, թիակով խփելով պնդացնում, ցնցուղով ջրում, վոր սերմը լավ կպչի հողին և նպաստի շուտ ծլելուն:

Մխախտի սերմը բարեհաջող պայմաններում ծլում է 10—15 օրից, յերբ չոր է ցանված, իսկ թրջած ու ծիլ արձակած սերմերը 7—10 օրում:

Մինչև սերմի ծիլ արձակելը գետնի յերեսը գուրս դալը պետք է ամեն օր ցրնալով թեթև ջրել, մինչև հինգերորդ օրը, առավոտները և յերեկոները, իսկ դրանից հետո միայն յերեկոները, արևը մայր մտնելու ժամանակ: Ամպամած և անձրև օրերին չպետք է ջրել: Շիթիլը քիչ բարձրանալուց ջրել պետք է 3—4 օրը մեկ անգամ, նայած պահանջին:

Սերմը յեթե խիտ է ցանվել, շիթիլը լավ չի աճի, կղեղնանա ու նիհար կմնա, պետք է սկյրակացնել, հողը միշտ փուխը պահել և մոխրոտները զգուշությամբ միջիցը հանել:

Յեթե ցրտահարության փտանդ չկա՝ շիթիլանոցի յերեսը չեն ծածկում, վոր բույսը վարժվի բաց ոգի և դիմանա չորության:

8. ՇԻԹԻԼՆԵՐԻ ՊԱՐԱՐՏԱՑՆԵԼԸ

Յերբ շիթիլները բարձրացել են, խիտ են, ջերմանոցի մեջ յեղած սննդարար նյութերը բավական չեն լինում նրանց զարգացմանը, վորից սպրդնում, մինչև անգամ գեղնում են: Այդպիսի շիթիլները պարարտացնելու կարիք ունեն:

Պարարտացնելու համար վերցնում են փտած գոմաղբ, կամ բուսահող, խախալի միջոցով չաղ են տալիս շիթիլների, վրա և հետո ջրում: Մի անգամ ջրելուց հետո պետք է յերկրորդ անգամը ևս մաքուր ջուր սրսկել: Շիթիլները պարարտացնում են և հունքային աղերի լուծույթով, այն է $1\frac{1}{8}$ ֆունտը

(51 դրամ) մի վեդրո ջրին: Մի դույլ ալյուրիսի լուծույթը գործադրում են 1 քառակուսի սափեն (4¹/₂ քառ. մետր) տեղի վրա: Բորակի հետ լավ և և սուպերֆոսֆատի լուծույթով պարարտացնելը նույն թնդությամբ սրսկման ժամանակ պետք է լուծույթը խառնել, վոր սրսկիչի տակը չնստի:

9. ԾԻԹԻԼԱՆՈՑԻ ՎՆԱՍՍՏՈՒՆԵՐԸ

Շիթիլանոցին մեծ վնաս են տալիս ջերմոցներում բուն դրած մկները, գորտերը, բայց ավելի շատ արջնուկը:

Մկները տաք գոմաղբի մեջ մտնելով ծակեր են բանում և հողը շուռ տալիս շիթիլների հետ:

Գորտերը մտնում են շիթիլանոցը արևից փախուստ տալով, նույնպես ծակեր են բանում և քանդոտում շիթիլները: Մկների դեմ պետք է մկնդեղ օժեղ ծակերը, իսկ գորտերին համաքել, հեռացնել:

Արջնուկը շիթիլանոցը մտնելով, ծակում է հողը և նրա մջ բնակվում, շիթիլների արմատների տակ ճանապարհներ բանալով բարձրացնում է հողը, շիթիլները տեղահան անում, վորից նրանք թառամում են:

Արջնուկի առաջն առնելու համար, մի փութ յեղիպտացորենի ձալարին (կարելի չե և ցորենի և բրնձի) խառնում են 1—2 ֆունտ մկնդեղ, ջրի մեջ խաշում, խմոր են շինում մոտ յերկու որ պահում, վոր նա թթվի, ավելի դրավիչ լինի արջնուկի համար, ապա այդ խմոր

դից սխեռի մեծությամբ գնդակներ են պատրաստում և յերեկոներին արջնուկի բացած ճանապարհների մեջ ձգում. դրանից նրանք թուլավորվում են, վազում դեպի ջրերը և խմելով սատկում: Բացի մկնդեղը, լավ հետևանք է ստացվում և Փարիզի կանաչով արջնուկի դեմ կռվելը: Դրա համար վերցնում են յերեք մաս ցորենի ալյուր, մի մաս Փարիզի կանաչին, լավ խառնում, վրան ջուր և մի քիչ արևածաղկի ձեթ ավելում, այնքան, վոր խմոր դառնա և կարելի լինի նրանից սխեռի մեծությամբ գնդակներ շինել և շիթիլանոցում դնել:

Իսկ այն վնասատուների դեմ, վոր կրծում են շիթիլի տերեւները, վերցնում են մի դույլ ջրին 15 դրամ Փարիզի կանաչ և 30 դրամ հանդած կիր, վոր հանդցնում են և ջրի մեջ բաց անում, հետո Փարիզի կանաչը հետը խառնելով շիթիլներին սրսկում:

10. ՇԻԹԻԼԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ծխախոտի շիթիլներին ամենից շատ վնասում են I, շիթիլի փտությունը և II, արմատների փտությունը:

1. Շիթիլի փտությունը առաջանում է հասարակ աչքով աննկատելի սնկային պարազիտներից, վորոնց պետիում անունն են տվել: Այդ սունկը մեծ մասամբ գտնվում է գետնից բարձր ծխախոտի ցողունի վրա և փտություն առաջացնում: Այդ հիվանդության նպաստում է տաք և խոնավ յեղանակը, շիթիլի խիտ ցանքը, ջերմանոցի հողի շատ խոնավությունը:

Դրա առաջը կարելի չէ առնել բոլոր հիվանդ շիթիկները հանելով, կրակ տալով և փրկացնելով. հիվանդ շիթիկները հեռացնելուց հետո պետք է ախտահանել, վարակը վռնելուց նել. դրա համար 1. ցանում են ծծմբափոշի 2. շիթիկները հանած տեղերին պղնձարջասպ են տծում յերեք քառ. Փ. արջասպին 1 վեգր ջուր վերցրած. պետք է աշխատել այդ լուծվածքը առողջ շիթիկների վրա չընկնի, 3. յեթե այդ դեղերը ձեռքի տակ չլինեն, կարելի չէ և հասարակ յեռացրած ջուր տծել:

II. Յերբ փտությունը առաջանում է արմատներից, վարից շիթիկի տերևները սկսում են դեղնանալ և մեռած արմատների տեղը նոր առողջ արմատներ գուրս դալ դետի յերեսին մոտ, պետք է առանց ուշացնելու պղնձարջասպ սրսկել (25 գրամը մի վեգրո ջրի մեջ լուծած), վարից հետո մյուս որը վրան ծծըմբափոշի ցանել:

Այդ հիվանդությունը ուժեղ դարպանում է հետեվյալ պայմաններում.

1. Յերբ հողը ծանր և ցուրտ կալալին է:
2. Յերբ հողը պարարտացնում են չափից դուրս թռչունների ծերտով, կամ արտաքնոցի ագրով:
3. Յերբ չափազանց շատ ջուր են տալիս:
4. Յերբ յեղանակը ցուրտ է և խոնավ, շիթիկը շատ խիտ է ցանված, վորը արգելք է լույսի և հողի բամհար լինելուն:

5. Յերբ միևնույն տեղում, տարեցտարի ջերմանոցը գործադրության մեջ է լինում:

II. ՅԵՐԲ ՊԵՏԲ Ե ՇԻԹԻԼԸ ՓՈԽԱԴՐԵԼ

Շիթիկը կարելի չէ փոխադրել, յերբ նրա ցողունը բարձրացել է մոտ 2 վերջուկ և 4—6 մինչև 8 տերևներ ունի վրան: Այդ յինում է բույսը ցանելուց և կանաչելուց 40—50 սր հետո: Այդ հասակում շիթիկը թե լավ արմատ է բռնում ցանքատեղում և թե հեշտ անկվում:

Շիթիկը տեղափոխելուց առաջ ցանքատեղը լավ հերկված, մոլախոտերից մաքրված պիտի լինի: Հողամասը պետք է մասերի, տախտակների բաժանել. 8—10 սաժենից յայն չափի լինեն և 30—60 սաժենից յերկար: Տախտակների արանքներում սալի և բանվորի անց ու դարձի համար ճանապարհներ պետք է թողնել: Շարքերը ուղղված պիտի լինեն արեմուտքից արևելք, վոր թիկերը ավելի լույս տեսնեն և ջերմություն ստանան: Շիթիկը շիթեղանոցից հանելուց առաջ, նախընթաց յերեկոյան պետք է ջրել, վոր հողը փափկանա և շիթիկը հանելուց նրա մագձղուկները չկտրատվեն: Հանած շիթիկը արևի տակ չպիտի թողնել, պիտի զամբյուղում դարսել և վաղ ուտուփոտից մինչև կեսօր չոգերն ընկնելը գնել և շարունակել յերեկոյան հովին:

Տնկելու համար ցանքատեղի մի գլխից մինչև մյուսը քող են կապում և նրա ուղղությամբ շարքը շարքից 1 արշին հեռու անդաներ

բանում, դուրս յեկած հողից թմբեր շինում,
այդ թմբերի կողքին փոքրիկ բերով փոս բա-
րանում և նրա մեջ շիթիլը տնկում, հողով
ծածկում և շարքը վերջացնելուց հետո ցնձու-
ղով ջրում, վոր հողը լավ նստի և արձատները
փոսի մեջ պնդվեն:

12. ԻՆՉ ՀԵՌԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՇԻԹԻԼԸ ՏՆԿԵԼ

Շիթիլի խիտ կամ նոսր (սեյրակ) տնկելը,
նրանց մեկ-մեկից ունեցած հեռավորությունը
շարքերում և թե շարքամեջերում, կախում ու-
նի զանազան պայմաններից, այն է՝ ծխախոտի
հատկությունից:

Մեծատերև տեսակները, այն է՝ սամսոն,
տրապիզոն, պլատանա, պետք է շարքը շարքից
12—16 մերչոկ (58—71 սանտ.) հեռու լինի,
խիկ թուփը թփից շարքի մեջ 4—8 մերչոկ
(18—36 սանտ.):

Մանրատերևները (դյուբեկ), խիտ են
տնկվում, այն է շարքը շարքից 6—8 մերչոկ
(27—36 սանտ.), խիկ շարքամեջում 3—4 մեր-
չոկ (13—18 սանտ.):

Հողի վերաբերմամբ պետք է առել, վոր
խոնավ, վոր չառ պարարտ հողերում շիթիլը
սեյրակ պիտի տնկել, իսկ չոր և պինդ հողե-
րում, դաշտավայրերի սևահողում կամ տե-
տառատեղերում մի քիչ խիտ: Զառիվայր տե-
ղերում պետք է սեյրակ տնկել, քան հարթ տե-
ղերում:

13. ԾԽԱԽՈՏԻ ՋՐԵԼԸ

Ծխախոտի ջրելը կախված է կլիմայական
պայմաններից, հողի կազմից և բույսի պա-
հանջից: Ողը բնականից խոնավ և անձրևային
տեղերում, ինչպիսին Սուխումի շրջանն է Սև
ծովի ափերը, ծխախոտը ջրելու կարիք չունի,
առանց ջրելու ել նա լավ է աճում:

Չոր կլիմայում և հողե պինդ կազմ ունե-
ցող տեղերում, ինչպիսին Արարատյան դաշ-
տավայրն է, նա ջրելու կարիք ունի:

Շիթիլը տնկելուց 3—4 որ հետո անպա-
ման հողը պետք է ջրվի: Այդ առաջին ջուրը
կաշվում է ծխախոտին հոգի տվող ջուր, չի
կտրելի հետաձգել: Առաջին ջրից հետո 5—8
որը մի անգամ պիտի ջրել (յեթե պահանջ
կա), վոր արձատները խորը մտնեն, աճելիու-
թյունը արագ կատարվի: Յերկրորդ ամսվա-
նից յերբ թուփը բավականին բարձրացել է,
տերևակարել, ջրելը պիտի պակասեցնել 20 որը
մի անգամ, իսկ յերբ տերևները սկսում են
հասունանալ և առաջին քաղը սկսվում է՝ ջր-
րելը պիտի դադարեցնել: Իրեւ կանոն պիտի
ընդունել, վոր ծխախոտը ջուր է պահանջում,
յերբ թփերի վրայի տերևները առավոտյան
8—10 ժամին թուլացած կախ են ընկնում, իսկ
յեթե տերևները կեսօրվա շոգերից են թուլա-
նում, այդ չի նշանակում, վոր բույսը ջրի
պահանջ ունի: Ծառ ջրելու դեպքում տերևնե-
րը շատ են խոչորանում, ջրերը հաստանում,

կողտանում, թույլ ծխախոտ և ստացվում և արժեքն էլ կրցնում:

Ջրելու համար շարքամեջերում պետք է տուներ բանալ, ինչպես և տախտակների կողքերի կողքերին:

14. ՔԱՂՀԱՆԸ ՅԵՎ ՀՈՂԸ ՓԽՐԱՑՆԵԼԸ

Շիթիլը փոխադրելուց հետո նրա գլխափոր խնամքը մոլախոտերի քաղհանն է, հողը փխրացնելը և հարկափոր դեպքում, միջատներից պաշտպանելը և հիվանդություններից բժշկելը:

Ամենից կարեւոր աշխատանքը քաղհանն է. մոլախոտեր վոչ միայն խեղդում են ցանքը, խլում թփերի լույսը, սնունդը, այլ և ծրծում են ծխախոտի աճման համար անհրաժեշտ խոնավությունը և հողը չորացնում: Այդ պատճառով հենց վոր մոլախոտեր յերեվացին, քաղհան գործիքով, ձեռուրազով պիտի նրանց անպայման հեռացնել, հողը փափկացնել և թփերի բուկը լցնել: Քաղհանը և փխրացնելը պիտի կատարել ջրելուց կամ անձրևներից հետո, յերբ հողը քիչ չորացել և կաշուն չի: Աշխատանքը պետք է կատարել որվա տաք ժամերին, այն է, ժամը 10-ից մինչև 4-ը, յերբ ծխախոտի տերեւները թուլանում են և դիպչելուց չեն կտրատվում կամ պատառտավում:

Առաջին քաղհանը պետք է կատարել ջիթիլը փոխադրելուց յերկու շաբաթ հետո: Շարքամեջերը փորելու և քաղհանելու համար հատուկ գործիքներ կան:

15. ԾԱՂԿԵՓՆՁԵՐԻ ԿՏՐԵԼԸ ՅԵՎ ԽՈՐԹՈՒԿՆԵՐԻ (ՊԻՃԵՐԻ) ՀԵՌԱՑՆԵԼԸ

Ծխախոտի ամեն մի թուփ, նայած տեսակին, վորոչ քանակությամբ տերեւներ տալուց հետո այլևս չի աճում և բարձրանում: Թոփաբար տերեւները լինում են 10—25 հատ և ավելի: Այդ ժամանակ թփի գլխին ծաղկի փունջ է կազմվում, վորը սկսում է բացվել ջիթիլը տնկելու որից հաջիած մոտ յերկու ամիս հետո: Թփի գլխի ծաղկափունջը հենց վոր կազմվում է, վերևի տերեւների ցողիկներից սկսում են կողմնակի չիվեր, խորթուկներ դուրս գալ, վորոնք հետզհետե դարձանայով, ունենում են 2—10 տերև և իրենց կողմից նույնպես ծաղկում են և նոր խորթուկներ տալիս: Դրանցից և ծխախոտի գլխի ծաղկի փրնջերից բույսը թուլանում է, տերեւները լավ չեն պարգանում, քանի վոր նրանք բույսի պետական տերեւների սնունդը խլում են: Առաջնաունելու համար խորթուկները և ծաղկափրնջերը պիտի կտրել:

Յեթե ցանկանում են թույլ ծխախոտ ունենալ, ծաղկափնջերը թողնում են մինչև ծաղկելը բացվելը և սերմի կոծակ բռնելը: Իսկ յեթե ուզում են մուգ գույն և թույն ծխախոտ ունենալ, այդ գործողությունը կատարում են վաղ: Տրապիզոնը, սամսոնը յեթե ուզում են, վոր բաց գույն ունենան, թփի գլխները պիտի կտրել լավ ծաղկած ժամանակը:

Թիֆլիսի գլուխները կտրելու և խորթուկները հեռացնելու մյուս առավելությունը այն է, վոր ծխախոտը չուտ և հասնում, տերևները լավ են դարդանում, ավելի բերք տալիս: Բացի այդ, գլուխները կտրած և խորթուկները հեռացրած ծխախոտի թուփը յերաչտից աչիքան չի վնասվում և չուտ հավաքվելով, ցրտահարության չի յենթարկվում:

16. ՏԵՐԵՎՆԵՐԻ ՀԱՍՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԺԱՍԱՆԱԿԸ ՅԵՎ ՔԱՂԸ

Ծխախոտը սկսում է հասնել չիթիլը արեկելուց 50—60 որ հետո, յերբ սկսում են ծաղկի կոկոնները յերևալ: Հասունությունը սկսում է թիփ ներքեվի տերևներից:

Խոր. Հայաստանում մայիսի վերջին անկած չիթիլը սկսում է ծաղկել հուլիսի 20—30—ին. լավ պայմաններում բոլորովին հասնում է և քաղվում է սեպտեմբերին:

Ժամանակից առաջ հասած տերևը քաղելուց, խոնավ յեղանակին վառ և չորանում, խոնավություն ձգելու հատկություն աստանում, վորից դարնանը խմորման ժամանակ նա սեանում է կամ փառում: Այդպիսի ծխախոտը չորացնելուց հետո վոչ լավ գույն է ունենում, և վոչ էլ անուշ հոտ:

Հասունությունը անցրած ծխախոտի տերեվները չորացնելուց հետո հարկավոր ձկուսությունը չունեն, նրանք չաա փչրվում են

կապուկներ չինելուց: Ծիշա է, հասունությունը անցրած ծխախոտը չորացնելուց հետո պաց-ծառ կարմիր գույն է ստանում, բայց վորակով ցած է լինում: Թիփ ներքևի տերեվները մի քիթ լիտի քաղել, վորպեսզի չափից դուրս բաց, գույնը թռած ծխախոտ չըստացվի: Թիփ վերևի տերեվները բնդհակառակը թողնում են, վոր լավ հասնեն, վորպեսզի մուգ գույնով ծխախոտ ստացվի:

Ծխախոտի հասունության նշանը այն է, վոր տերեվների մաքուր, մուգ կանաչ գույնը թռչում է, բաց գույն ստանում և նրանց վրա սկսում են դեղին բծեր յերեվալ, բացի այդ, տերևների ծայրերը սկսում են դեղնել և ամբողջ տերևը կախ է ընկնում կասես թե թառամել է:

Տերեվների վրայի դեղին փոփրիկ ուռած բծերը հասունության լավ նշանն է, իսկ կատարյալ դեղնությունը՝ ընդհակառակը հասունությունը անցած լինելու ապացույց է:

Թիփ ներքևի տերեվների վրա բծեր չեն յերեվում դրանց պիտի քաղել, հենց վոր տերեվները սկսեն քիչ դեղին գույն ատենլ:

Տերեքաղը սկսում են վաղ ուռավտից մինչև յերեկո, բացի այն ժամերից, յերբ տերեվները դեռ թաց են ցողից կամ աստիկ տաքից թառամել են, կախ ընկել:

Ծխախոտը չափաի քաղել նաև յերկարատե անձրեվներից հետո անմիջապես, վորովհետև անձրեվներից տերեվները շատ խոնավ

տերև անցնելուց հետո, քաշում են քողի վրա: Քողի յերկայնությունը կախված է չորացնելու շրջանակների (վազոնների) լայնությունից, իսկ շրջանակների լայնությունը սրահի կամ չորացնելու շինության սյուների միմիանցից ունեցած հեռավորությունից: Առհասարակ շրջանակները լինում են 4—5 արշին յերկայն, բայց ամենահարմարը 4 արշին լայն է 3 արշին յերկար շրջանակներն են, վորոնք հարմար են տանել բերելու և բարձրացնելու համար: Քողը պետք է շրջանակի լայնությունից $1\frac{1}{2}$ արշին յերկար լինի, վոր ազատ ծայրերը շրջանակի մեխին կապվի:

Տերևները քողի անցնելուց հետո տանում են շրջանակների վրա կախում, ուղղում տերևները մեկ-մեկ և նրանց արանքներում տերևի կոթի հաստությամբ ազատ տեղ թողնում:

18. ՉՈՐԱՑՆԵԼՈՒ ՇԵՆՔԸ

Կոլխոդները, արտելները պետք է չորացնելու հարմար շենք ունենան, վոր քամի, անձրև կամ ամպ որերին ծխախոտի շրջանակները (վազոնները) մեջը տեղավորեն: Շենքը պետք է արևի լույսին յենթարկվի, նրանից տաքանա և մեջը թարմ, չոր ու խաղա: Շենքը պիտի ունենա ծխախոտը տմկացնելու, քողի անցնելու, կապոցներ շինելու, հավանդներ կախելու, հակեր կապելու հարմարություններ:

Հասարակ չորանոցներ կարելի չէ շինել տախտակից, քարից, աղյուսից, յերեսը սվաղած դամիշից: Երեք կողմը և գլուխը ծածկած: Բարձրությունը պիտի լինի յետևի պատին 8 արշին, մեջ տեղը ընկած սյուներին 7 արշին և դսի, հարավային կողմն ընկած սյուներին՝ 6 արշին, վոր թեք շիրք ունենա, յեթե կտուրը ցախով ծածկված և դարմանացելով սվաղած է:

Լավ է չորանոցը յերկհարկանի լինի, վերևի հարկում հավանդներ կախելու և կապուկներ շինելու համար:

Յեթե յեղանակը տաք է, անձրևից յերկյուղ չկա, շրջանակների վրա անցրած ծխախոտը կարելի չէ գիշերները ևս տեղում թողնել, իսկ ամպամած և անձրևային որերին չորանոցի տակը հավաքել: Չորանոցի մեջ շրջանակները դիք են դնում, մեկ-մեկի կողքին, վոր քիչ տեղ բռնեն:

Շրջանակները դրոժում դնում են շենքի առաջ ամեն յերկու սյուների ուղղությամբ դեռնի մեջ խփած և մի արշին բարձր սյուների վրա պնդացրած մոտ 2 վերջուկ հաստություն ունեցող րեյկաների վրա:

19. ՉՈՐԱՑԱԾ ՏԵՐԵՎՆԵՐԻ ՔՈՂԵՐԸ ՎԵՐՑՆԵԼԸ, ՆՐԱՆՑ ՊՈՅՄՈՒՆԵԼԸ, ՏԵՍԱԿԱՎՈՐՈՒԱԸ ՅԵՎ ԿԱՊՈՒԿՆԵՐ ՇԻՆԵԼԸ

Շրջանակների վրա արևով չորացրած և ցավ գույն ստացած տերևները շարանով հա-

նում են մեխերի վրայից, քողի յերկու ծայրերը միացնում, կեռ փայտիկից կապում և չորացնելու շենքին կից կամ վերևի հարկում կախում. այդպիսի շարաններին հաճախ է նստում, դրանց պահում են մինչև հոկտեմբեր, նոյեմբեր, յերբ սկսում են նրանց տեսակների բաժանել և կապուկներ շինել:

Հավանգները շատ չոր լինելու պատճառով կարող են մի փոքր շարժվելուց փշրվել, այդ դեպքում կամ փոխադրում են հատուկ ներքնատուն, կամ դուռ ու պատուհան բանում են, վոր ող խաղա դիշերը, քիչ խոնավություն ծրծելով, տերեւները թուլանան: Ծխախոտի տեսակավորումը և միաժամանակ կապուկներ շինելը կատարում են աշնանը քաղից և չորացնելուց հետո: Այդ աշխատանքը կարելի չէ կատարել նաև ձմեռը և դարձան սկզբներին: Շատ խոնավություն ստացած հավանգները առաջ պետք է քիչ չորացնել, իսկ շատ չորերը ներքնատան մեջ կախել, հատակի վրա թաց ավազ կամ թաց ծղոտ փռելով, վոր խոնավացնի ներքնատան ողը, այն դեպքում, յեթե հավանգների տեղը շատ ցուրտ է և խոնավ, տաքացնում են:

Տեսակավորումը հմուտ վարպետների գործն է. նրանց ցուցմունքներով պիտի աշխատեն բանվոր-բանվորուհիները, կապուկներ շինելու համար վերցնում են 20—30 տերեւներ, կոթերը յեզիպտացորենի սպիտակ փաթեթի կաշիով մասերով կապում, այդ կապուկներ-

ըը մի արշին բարձրութեամբ յերկու շարքով դնում են, կոթերը դեպի դուրսը և վրան տախտակ կամ ծանր բան դնելով պահում, մինչև դարձանը ինքն իրեն տաքանալով նորից խմորվում է: Կապուկները կարելի չէ և հակերում պահել և շաքաթը մի յերկու անգամ հակերը բանալ, յեթե մեջը խոնավ տերեւներ կան կամ փչացած, հեռացնել:

Խմորման ժամանակ հակերը պահում են վոչ սովորական դիրքով, այլ կանգնեցնում են կոթերի վրա և 2 շաքաթը մի անգամ շուռ առլիս:

Արդեն պատրաստի ծխախոտը 2-2½ փ. հակեր շինելով ուղարկում են ծխախոտի դործարանը, վրան նշանակելով ծխախոտի տեսակը և նրա քաշը:

20. ԾԽԱԽՈՏԻ ՎԵՍՍՍՏՈՒՆԵՐԸ

Ծխախոտի վնասատու միջատներից հայտնի չեն Տրիպսը ծխախոտի վոջիլը (табачная тля), աշնանավորդը (осейный червь), իսկ տնկային հիվանդություններից՝ մոզայիքը, նրազախոտը (заразиха) Շուռգալը կամ տերեւների սփրթնելը (шургал), բայդուշը, չնչոտությունը (рябуха կամ белая оспа):

1. Տրիպսը, վորին պատուգա անունն էլ են տալիս, ամսվա ընթացքում 3 սերունդ տալով, շատ բազմանալով համախմբվում են ծրխախոտի տերեւների մեջ և նրա կողքերի ջղերի վրա, ծծում նրանց հյութը, դրանից ծխախոտը կորցնում է իր արժեքը:

Տրիպսը բազմանում է չորային յեղանակին և այն դեպքում յերբ ծխախոտը դամադրով պարարտացրած հողում է աճում: Առաջը առնելու համար վերցնում են մախորկա կամ ծխախոտի փոշի 1 ֆ. 1 վեդրո ջրին. յեփում 30-40 րոպե, հետո այդ հեղուկով ծխախոտի ցանքը յերեք անգամ սրսկում, 10-16 ժամ միջոց տրված: Սրսկումը կատարում են մայիսի վերջին, Տրիպսի յերեմյաժ ժամանակը:

Տրիպսի թրթուռների վրա ավելի լավ ներգործում է և կերոսինը. վերցնում են $1\frac{1}{2}$ շտոֆ ջուր, 4 ֆ. սապոն և $1\frac{1}{2}$ շտոֆ կերոսին: Առաջ սապոնը լուծում են, հալեցնում ջրի մեջ և հետո կերոսինը վրան ամելով այնքան խառնում, հարում, մինչև վոր ստացվում է մի սպիտակ հեղուկ թթվասերի թանձրությամբ: Այդ կաթնակերպ հեղուկի մի մասին 24 մաս մաքուր ջուր են խառնում, վորով 2 $\frac{1}{6}$ կերոսին է լինում և դրանով սրսկելով, կատարում են թրթուռներին առանց ծխախոտին վնասելու:

Յեթե Տրիպսը ծխախոտի թփի ներքևի տերևների վրա նկատվի, պիտի տերևները պոկել փչացնել:

2. Աշնանավորդը ծխախոտին շատ մեծ վրնաս տվողներից մեկն է, եզ թրթուռները 200 մանր ձվեր և դնում մոլախոտերում 5-12 որից դուրս են գալիս թրթուռները, առաջ ապրում են այդ խոտերի վրա, հետո անցնում ծխախոտի, ճակնդեղի, յգրիպտացորենի ցանքերի վրա և դրանց վնասում:

Աշնանավորդերը խժուռ են գետնի յերեսի տերևները, կրծում ցողունը, վորից ծխախոտի թուփը թառամում է, ամելությունը կանգնում է վերջը փչանում:

Ջալահաս թրթուռները մնալով են միայն դիչերը, իսկ ցերեկը թազնվում են հողի մեջ:

Առաջն առնելու համար պետք է քաղհանել բոլոր մոլախոտերը մինչև թրթուռների լույս ընկնելը, թե ցանքատեղում, թե միջնակներում և թե ցանքատեղի շուրջը:

Աշնանավորդը կարելի յե փչացնել և թունավոր դրաշխայութով: Դրա համար վերցնում են մի փութ ցորենի թեփ, 1 կամ $1\frac{1}{2}$ ֆ. ֆարիզի կանաչ, 2-3 ֆ. բեքմեզ 1 վեդրո ջուր: Ջրի մեջ հալում են բեքմեզը, և հետո փարիզի կանաչը ձգում, խառնում, թեփի վրա ամում քիչ քիչ և տանում մոլախոտերի վրա փռում: Փարիզի կանաչը թույն լինելով, պետք է անասուններին հեռու պահել և ամեն աշխատանքից հետո, ամանները մի քանի անգամ լվանալ, ինչպես և ձեռքներ

3. Ծխախոտի վոջիլը: Ամառվա ընթացքում մի քանի անգամ սերունդ է տալիս, առաջին սերունդը անթե է, մնացյալները թևալոր: Նրանք ծծում են վոջ միայն ծխախոտի տերևները, և արժեքը կորցնում, այլև նրա մեղրահյութի վրա թրթուռները թողնելով իրենց մորթը, մի առանձին սունկ է առաջ գալիս, վոր սևացնում է տերևները:

Վոջիլը կոտորելու համար սրակում են վերահիշյալ ճարերը, և տերեւաքաղից հետո կրակում են դաշտում թողած թփերը:

21. ՍՆԿԱՅԻՆ ՇԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ա. Սնկայիմ հիվանդություններից Մոզայիֆ հիվանդությունը յերեւում է շիթիլը ցանքատեղը փոխադրելուց 2-3 շաբաթ հետո, թեև յեղել են դեպքեր շիթիլանոցում ևս յերեւալու: Հիվանդության նշանները կայանում են նրանում, վոր տերեւները փոխանակ կանոնավոր կանաչ գույն ունենալու, վրան յերեւում են բաց կանաչ կամ դեղնավուն տեղեր, վոր միանալով կազմում են մի մեծ մոզայիք նկար, իսկ կանաչ բնական գույնը մնում է միայն ջրղերի յերկարությամբ: Հիվանդ տերեւները միանում են, դարչինի գույն ստանում: Մոզայիք հիվանդությունը սաստիկ զարգանալուց թփի վերևի տերեւները փոխում են իրենց ձևը և ծայրերը սուր նշտարի ձև առնում: Վարակված տերեւները անպետք են, խմորվելուց (տմկացնելուց) նրանք փչրվում են:

Սյդ հիվանդության առաջն առնելու համար լավ է ցանքատեղում կիր, վոսկրափոշի, կամ թոմաս չլաք շաղ տալ:

Նոր գոմաղբով չպիտի պարարտացնել և վոչ ել խոնավ տեղերում ցանքա անել:

բ. Չեչտությունը ծխախոտի վտանգավոր հիվանդություններից մեկն է. նա յերեւում է հունիսի կեսին տերեւների վրա, բազմաթիվ

կլոր կամ անկյունավոր բծեր դնելով, վոր հետզհետե ծխանալով ճերմակ կամ դարչինի գույն է ստանում: Հիվանդությունը սաստիկ զարգանալուց, ամբողջ տերեւը լցվում է բրձերով և վերջը ծակծկվում, չորացնելու անպետք դառնում և արժեքը կորցնում:

Հիվանդության պատճառը համարում են ցանքատեղի խոնավությունը, վոր հանկարծ փոխվում, գոլորշիանում է շոգերի պատճառով և տերեւները զրկվում են ջրից:

Ուժասպառ հողը ևս ազդում է հիվանդությունը զարգանալուն:

Չեչտության առաջն առնելու համար հողը պետք է փուխը պահել, ջրել իր ժամանակին, վոր խոնավությունը անպակաս լինի և ցանքատեղը աշնանը հերկվի:

գ. Շուռ գալը կամ տերեւների սփրթնելը յերեւում է բարձր տեսակի ծխախոտների վրա. տերեւները սկզբում սփրթնում են, հետո դեղնում, լայնությունը կանգ է առնում, իսկ յերկարությունը ձգվում նշտարի ձև առնում: Հիվանդ թուփը թեև թառամածի տեսք է ունենում, բայց չարունակում է ապրել մինչև աճելության վերջը, բայց տերեւները անպետք են դառնում:

Շուռգալի դեմ պիտի դիմել հետեւյալ միջոցներին՝

1. Ցանքատեղը պարարտացնել:

2. Շիթիլը փոխադրելուց առաջ նորից հերկել, մաքրել:

3. Միևնույն տեղում չարունակ ծխախոտ չցանել:

4. Թփի արանքները և չորս կողմը հողը փութը պահել:

Դ. Բայդուշը. այդ անունը տալիս են այն հիվանդ տերևներին, վորոնք նկատվում են հասունության միջոցին, թեև թփերի միջին և վերևի տերևները հասունության առաջին նրշանները յերևալուց հետո նրանց վրայի բծերը ավելի յեն աչքի ընկնում և դեղնականաչավուն դույնից տեղնավուն-ճերմակ դառնում կամ ճերմակում: Բայդուշով հիվանդ տերևները չորանալուց, կարմիր գույն են ստանում, ձեռ տալուց յուզոտ են, ընդունակ խոնավություն ծծելու և փշովելու: Կապուկներ շինելուց տերևներ կպչում են իրար հետզհետե մզանում իսկ գարնան խմորման ժամանակ սեանում: Յեթե այդպիսի տերևներ շատ ե լինում հակի մեջ, ամբողջ հակը կարող ե փշանալ խոնավություն ծծելու ընդունակության չնորհիվ: Հիվանդ ծխախոտը վատ հոտ ունի, կոչտ ե և վատ ե այրվում:

Հիվանդության պատճառը համարում են հողի մեջ կալիական նյութերի պակասությունը և խորհուրդ են տալիս կալիով պարարտացումը և միևնույն տեղը ծխախոտ չցանելը:

Բացի վերոհիշյալ հիվանդությունները կան և մի շարք անկային հիվանդություններ,

վոր դեռ լավ ուսումնասիրված չեն և հայտնի չեն մեզնում, Անդրկովկասում:

22. ԲՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՎԱԾՆԵՐԸ—ԿԱՐԿՈՒՏԸ, ՑՐՏՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բնության հարվածներից կարկտի տված վնասը ավելի զգալի ե քան քամիներին, հեղեղներին: Կարկուտը կարող ե մի յերկու բողակծկվում են, ճղճղվում տերևները և կորցրնում իրենց արժեքը ծխախոտի հասունության ժամանակը խփելուց, այլևս դժվար ե նրանից փրկել: Ճերմ կարկուտը խփում ե վորևե շահ ստանալ: Ճերմ կարկուտը խփում ե փրկելները դեռ չբացված ժամանակը, կարծադիկները դեռ չբացված քաղել, յեթե հետևյալ լի յե շատ—քիչ ոգուտ քաղել, յեթե հետևյալ միջոցները ձեռք առնվեն. այն ե՝ ա. ցողունի վերևի մասը կտրել մինչև այնտեղ, վորտեղ տերևի և ցողունի արանքում ապագա չիվի հետք կա: Բ. Հեռացնել բոլոր փշացած տերևները: Գ. Պահել վերևի խորթուկներից 2-3-ը, մնացածը փշացնել: Դ. Հողի յերեսից դուրս յեկած չիվերից մի գործող պահել:

Կարկտի առաջն առնելու համար այժմ գործադրում են բակետներ:

Ցրտահարության դեմ, վոր պատահում են աշնանը, կարելի յե ցանքատեղում աթար, տաշիղ, գոմաղը վառել, յերբ առավոտյան ցրտությունը հասել ե 2-3 աստիճ. ծուխը պաշտալանում ե ցանքատեղը ցրտահարվելուց:

23. ՆՈՐ ՏԻՊԻ ԶՈՐԱՆՈՑՆԵՐԸ ՅԵՎ ԼԱՐԸ
ՇՊԱԳԱՏԻ ՏԵՂ

Այն չրջանները, վորտեղ ամառը չող է, շատ անձրևներ չեն տեղում և տնտեսությունները միջոց չունեն քարաչեն չորանոցներ չինելու, պիտի նոր տիպի չորանոցներ չինեն, վորը թե մեծ ծախք չի պահանջում և թե շատ քան վոր կամ աչխատանք: Նոր տիպի չորանոց չինելու համար ընտրում են հարթ տեղ, մի արշին խորությամբ սյուներ տնկում յերեք չորս չարքով մեկը մյուսից մի սաժեն հեռավորության վրա ուղիղ զուգահեռական գծով, արևելքից արևմուտք, այնպես վոր ուղղանկյուն են կազմում 10-21) սաժեն յերկարությամբ, իսկ լայնությունը կախված է չարքերի թվից, վոր մեկը մյուսից 2 արշին 4-6 վերջոյ հեռավորություն է ունենում: Դրսի չորս կողմի սյուները հաստ են քան ներսի կողմին. նրանք 3-4 վերջոյ հաստություն ունեն, այնինչ ներսի սյուները 2-21/2 վերջոյ:

Բարձրությունը կախված է բերքի քանակից: Պիտի այնպիսի բարձրություն տալ, վոր հնարավոր լինի 8-10 և ավելի չարաններ անցնել յերկու սյուների վրա: Այդ սյուների վրա լավ հղկած գերաններ են պնդացնում և նրանց վրա բերդենա փռում և այնպես հարմարեցնում, վոր ցերեկը կամ գիշերը ցանկացած ժամանակը կարելի լինի քաշելով կտուրը բանալ կամ ծածկել:

Բերդենալ վերցնում են վոչ շատ ծանր և հաստ պարուսիկից չինած, կանեփի ձեթով թրջված 5-10 սաժ. յերկարությամբ, իսկ լայնությունը այնպես պիտի լինի, վոր հեշտ քաշվի և թե կտուրը ծածկելուց կողքերը բաց չմնան: Քամիներից պաշտպանելու համար ողակներ, կեռեր պիտի ունենան և պարաններ՝ կապելու, քաշելու: Անձրևից, քամիներից պաշտպանելու համար կողքերն ել ծածկում են բերդենաով:

Քաղած տերևը ամկացնելուց հետո չարանների վրա անցնելով՝ բերում կապում են սյուների վրա պնդացրած մեխերին և առանց տեղահան անելու, թողնում մինչև չորանալը և հավանգներ չինելը: Սյուլավում թե ամեն ուր աղբի տակ հանելը և յերեկոյան ներս բերելու աշխատանքն է կրճատվում, տերևները չեն վնասվում, թե վաղոսների չրջանակների ծախքն է կրճատվում:

Ծխախոտի տերևները վոչ միայն կարելի չի քողի չպագատի վրա անցկացնել, այլև լարերի (մաֆթուլների), վորոնք թեև թանգ են նստում, բայց յերկար դիմանալով, իրենց ծախքը հանում են. այնինչ չպագատը 2-3 տաժարի չի մնում: Լարերը պետք է բարակ լինեն ընդ 1/16 մասը վերջոյի, 4 արշ. չրջանակների համար լարը պետք է վերցնել 2 վերջոյ ավելի, մեխերին պնդացնելու: Ծարելու համար ասեղի պետք չկա, լարի մի ծայրը սրում են, ձեռքում

պահում, մյուս ծայրը հաստակի կամ պատի վրա պնդացնում և տերեւը անցկացնում:

Լաթերի վրա անցկացրած տերեւները չորսուկ են չորանում և այնպես չեն կուչկուչանում, ինչպես քողի վրա:

ԻՆՉ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՅԵՎ ԻՆՉ ԾԱԽՔԵՐ ԿԱՆ ԾԽԱԽՈՏԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅԱՆ

	Ո.
1. Պետք է մի հեկտար տեղի համար $\frac{1}{2}$ -1 ֆունտ սերմ ունենալ:	
2. Ցանքատեղը աշնանը գութանով հերկել, վոր ծախք կնստի	10-15
3. Գարնան հերկը յերեսանց	7-12
4. Փոցխելը և տափանելը	3- 5
5. Շարքերի նշանելը	1- 2
6. Շիթիլանոց շինելը 12 արշին յերկայն, 2 արշին լայն, 1 արշին խոր փոս փորելը, գերանների, տախտակի 50 ուղբ., հինգ տարի դիմանալուց-տարեկան	10
7. Շրջանակները 6 հատ $2\frac{1}{4}$ արշին յերկայն. $1\frac{1}{2}$ արշին լայն. 4 ապակիներ ձգած ամեն մի շրջանակը 8-10, ընդամենը 48-60 ու. հինգ տարի դիմանալու դեպքում	9, 6-12

	Ո.
8. Պսիրով կամ դամիշով չինած ծածկոցները շրջանակները ծածկելու տարեկան	2- 3
9. Շիթիլանոցը հողով, գոմադրով լցնելը և այլ աշխատանքները	10-15
11. Շիթիլանոցի հսկողությունը՝ ջրելը, քաղհանելը, ծածկելը	10-15
12. Սերմի, ցնցուղների, վեգրի, գուլլի, տակառի, ասեղների, մեխի և լուսավորության	50-60
13. Շիթիլի տնկելը, մի բանվորուհի կարող է որական մինչև 3000 շիթիլ տնկել 30 որվա վարձ	30
14. Մոլախոտերի հեռացնելն ու թրփերի տակ 2 անգամ փխրացնելը մի հեկտարին	30-45
15. Ջրելը 3-4 անգամ, 4-6 որվա վարձ	6- 9
16. Ծաղկափնջերի կտրատելը և խորթուկները հեռացնելը, 5000 թուփը մի որում մի բանվորուհի, 80,000 թփի 16 որվա	16-24
17. Տերեվի քաղը, փոխադրելը, քողանցնելը 120 բանվորի	120-180
18. Վազոնների վրա շարանները կապելը, ներս բերելը և արեվի տակ հանելը 2 հողու 2 ամսվա վարձ	120-150
60-90
19. Գիշերադաշի 3 ամսվա	60-90
20. Տեսակների բաժանումը, կա-	

- պուկներ չինելը 10 ժամում 15-20
Փ. մի հեկտար տեղից 60 փութ,
120 որվա վարձ 120-150
21. Շպաղատի ծախք, վորը կարող
է դիմանալ 2-3 տարի 16 կի-
լո 20-30
22. Մի մասնազետ վարպետի 1200 ո.
տարեկան, 10 հեկտարի նայելու.
մի հեկտարին 120
23. Մի ոգնականի 600-750 ո. տա-
րեկան, մի հեկտարին 60-75
24. Հակ կապելը, փայտիկներ, դոք
և մանր ծախքեր 200-300

Թաց 8-9 փութ տերեվից ստացվում է
1 փութ 10 Փ. կամ 1 փ. : 15 փութ չորը կամ
թացի մեկ վեցերորդ մասը:

Մի հեկտար տեղից լավ խնամքի ժամա-
նակ միջին հաշվով կարելի չե ստանալ առա-
ջին տեսակի ծխախոտ՝ 40 փութ, յերկրորդ
և յերրորդ տեսակի 20-30 փութ և ավելի:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ծխախոտի մշակութունը. առաջաբան	3
1. Ինչպիսի հողեր են պետք ծխախոտի մշակու- թյան համար	6
2. Ցանֆաշրջանառություն	7
3. Հողի հերկը	8
4. Ծխախոտի հողի պարարտացումը և պարար- տանյութերի բանակը	8
5. Սերմի ընտրությունը, մի գեսյալին տեղի վրա շիթիկների և սերմի բանակը	11
6. Շիթիկանցների տեղը	12
7. Սերմի ցանելը և շիթիկանցի խնամքը	14
8. Շիթիկների պարարտացնելը	15
9. Շիթիկանցի վնասատուները	16
10. Շիթիկի հիվանդությունները	17
11. Յերբ պետք է շիթիկը փոխադրել	19
12. Ինչ հեռավորության վրա շիթիկը դնել	20
13. Ծխախոտի ջրելը	21
14. Քաղհանը և հողի փխրացնելը	22
15. Ծաղկափնջերի կտրելը և խորթուկների հե- ռացնելը	28
16. Տերևիկների հոտառությունը ժամանակը և բա- ղը	24

17. Տրեկների տվեցները և բոլոր անցկացնելը	27
18. Չորացնելու շեմքը	28
19. Չորացած տրեկների տեսակավորումը և կապուկներ շինելը	29
20. Երկաթուղի վնասատուները	31
21. Սնկային հիվանդությունները	34
22. Բնության հարվածները, կարկուտը, ցրտահարությունը	37
23. Նոր տիպի չորանոցները և լարը	38

19.393

64--

ԳԻՆԵՔ՝ 8 ԿՈՊ.

Կ. Կ. Мелик-Шахназарян

ԴԻԾԻԿՈՎՈԴՏՎՈ

